

РЕЦЕНЗІЇ

DOI 10.32999/ksu2413-3337/2019-35-23

**РЕЦЕНЗІЯ
НА МОНОГРАФІЮ КАНДИДАТА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТА КАФЕДРИ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА РОМАНЧЕНКО АЛЛИ ПЕТРІВНИ
«ЕЛІТАРНА МОВНА ОСОБИСТІТЬ У ПРОСТОРІ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ:
КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ»**

Олексенко Володимир Павлович,
доктор філологічних наук, професор,
декан факультету української філології та журналістики
Херсонський державний університет
ageyenko@ksu.ks.ua
orsid.org/0000-0001-8383-450X

Дослідження комунікативних аспектів мовленнєвої поведінки особистості привертає дедалі більше уваги вчених. Більшість таких науковців дотримуються поширеної в сучасній науковій парадигмі традиції розгляду теоретичних аспектів вивчення мовної особистості як концентру комунікативного континууму, удосконалюють певні напрацювання, накреслюють нові підходи у вирішенні актуальних питань, пов'язаних із різновекторною кваліфікацією особистісних реконструкцій (наприклад, Ф. Бацевич, М. Голев, В. Гольдін, А. Загнітко, К. Іванцова, В. Карасик, Ю. Караулов, В. Кашкін, Л. Комісарова, В. Конецька, Т. Космеда, В. Красних, Д. Мухортов, В. Нерознак, А. Нікітіна, Т. Островська, С. Плотникова, М. Саломатіна, К. Сєдов, Л. Синельникова, І. Синиця, О. Сиротиніна, Й. Стернін, І. Сусов, С. Сухих, М. Цуциєва та інші автори).

Об'єктом дослідження лінгвістів уже стали мовні особистості, представлені в розмаїтті поліжанрових дискурсів: епістолярному, щоденниковому, публіцистичному, політичному, художньому, професійному, сімейному тощо. Проте надзвичайна актуальність монографічної праці Алли Петрівни Романченко визначається тим, що вона зосереджена на спектрі проблем, які стосуються мовної особистості в науковому дискурсі як фундаментальному типі статусного спілкування, а також назрілою необхідністю вивчення мовної особистості українського вченого, який репрезентує елітарну мовленнєву культуру на всіх щаблях його професійної діяльності в багатоаспектному вимірі вербальних і почасти невербальних виявів. Безперечно, науковий дискурс становить значний інтерес для студіювання елітарної мовної особистості з огляду на особливу роль науки в сучасному світі, а також з огляду на те, що така особистість вирізняється нестандартним мово-

мисленням, індивідуальним світобаченням, високим рівнем мовної свідомості та комунікативної компетенції. Оскільки автор зосереджується на реконструкціях комунікативної специфіки представників мовознавчої науки, то логічним є також введення нею в термінологічний обіг поняття науково-лінгвістичного дискурсу як актуального сегмента власне наукової сфери поведінкових репрезентацій та поняття елітарної мовної особистості вченого-лінгвіста як центрального в зазначеному дискурсному полі.

Метою монографічної праці є з'ясування комплексу виявів комунікативної специфіки української елітарної мовної особистості в просторі науково-лінгвістичного дискурсу, що зумовило постановку низки концептуальних завдань, розв'язання яких у процесі дослідження вважаємо переконливим та обґрунтованим. Так, автор систематизувала й виявила специфічні аспекти реконструкції особистості в сучасній науковій парадигмі; схарактеризувала теоретичне підґрунтя лінгвоперсоналогічних кваліфікацій мовної особистості з урахуванням її оригінальних класифікацій у філософії, психології, соціології тощо; чітко визначила такі операційні поняття дослідження, як *мовна, комунікативна та дискурсна особистість, індивідуальна наукова картина світу* тощо; встановила критерії, ієрархію та одиниці структурної організації мовної особистості; розкрила суть поняття елітарної мовної особистості та сформулювала критерії її виокремлення; визначила проблеми й параметри опису елітарної мовної особистості в різнотипних дискурсах.

До розв'язаних завдань дослідження уналежнюємо також власне авторські новації, пов'язані з виявленням специфіки наукового дискурсу в категорійному та жанровому обсязі; зі з'ясуванням проблематики та харак-

теристикою етапів дослідження елітарної мовної особистості вченого в науковому дискурсі; з аналізом засобів мовностилістичної репрезентації особистості вченого-лінгвіста на лексико-семантичному, фразеологічному, синтаксичному рівнях, що відповідають вербально-семантичному й лінгвокогнітивному ярусам у структурі мовної особистості та дали авторіві змогу запропонувати переконливий і логічний алгоритм лінгвістичної реконструкції різноаспектних вимірів елітарної мовної особистості як такої. Крім того, у роботі розроблено таксономію комунікативних стратегій наукового дискурсу на широкому матеріалі праць мовознавчого спрямування; виявлено особливості реалізації комунікативних тактик у межах виокремлених стратегій досліджуваного дискурсу, що демонструють прагматичний ярус структурної організації мовної особистості. Вирішення зазначених питань уможливило подальше розроблення теоретичного підґрунтя та методологічної бази нового наукового напрямку – лінгвоелітології, а також чітке визначення її стратегічних завдань, теоретичної й практичної цінності, перспективного плану тощо.

А. Романченко ретельно аналізує вже представлені в науковому доробку інших дослідників мовні особистості таких видатних лінгвістів, як В. Виноградов, Ю. Лотман, О. Лосев, О. Реформатський, М. Бахтін, В. Русанівський та інші, що дає їй змогу максимально коректно й водночас переконливо, логічно сформулювати референтну групу залучених до аналізу елітарних мовних особистостей, відомих в Україні та за її межами. Це, зокрема, представники Одеської лінгвістичної школи член-кореспондент Національної академії наук України, доктор філологічних наук, професор Ю. Карпенко, доктор філологічних наук, професор О. Бондар, а також член-кореспондент Національної академії наук України, доктор філологічних наук, професор С. Єрмоленко та директор Інституту української мови Національної академії наук України, почесний професор Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, доктор філологічних наук, професор П. Гриценко. Джерельною базою дослідження стали тексти різних жанрів українського наукового дискурсу мовознавчого спрямування, репрезентовані в писемній (монографії, статті, автореферати, рецензії, відгуки) та усній (радіопередачі, відкриті лекції, а також виступи, поширені в інтернет-мережі) формах, авторами яких і є зазначені науковці.

Вражає застосований автором методологічний апарат, представлений синтезом загальнонаукових (аналізу й синтезу, зіставлення, таксономічного опису та моделювання) і спеціальних методів дослідження,

у межах яких А. Романченко логічно використала складники структурного й функційного методів, зокрема дискурс-аналіз, контекстуально-інтерпретаційний аналіз, компонентний та лінгвопрагматичний аналіз, контент-аналіз, метод реконструкції, елементи Мілтон-модельної ідентифікації, предикатних характеристик тощо, що відповідним чином уможливило отримання багатовимірних та об'єктивних результатів.

Робота складається зі вступу та п'яти розділів, де висвітлено авторську концепцію щодо комунікативної специфіки носіїв елітарної мовленнєвої культури загалом і представників наукової еліти зокрема. У першому розділі, що має назву «Теорія мовної особистості в сучасній науковій парадигмі», з'ясовано передумови формування теорії мовної особистості, розглянуто підходи й аспекти вивчення вказаної особистості в різних гуманітарних науках (психології, соціології, філософії, культурології), встановлено шляхи становлення й коло інтересів лінгвістичної персонології як окремої галузі мовознавства, окреслено проблеми таксономії та структури мовних особистостей тощо.

Другий розділ, що має назву «Елітарна мовна особистість в діахронії й синхронії різнотипних дискурсів», присвячено висвітленню поняття елітарної мовної особистості та критеріїв її вирізнення, а також характеристиці репрезентативної специфіки таких особистостей у медійному, епістолярному, щоденниковому, художньому й науковому дискурсах. У цьому розділі чітко обґрунтовано критерії, які уможливають виокремлення елітарної мовної особистості: ортологічний, інформаційний, жанрово-стилістичний, риторичний, комунікативний, аксіологічний, психологічний.

У третьому розділі, що має назву «Науковий дискурс як простір реалізації елітарної мовної особистості», проаналізовано основні ознаки, завдання та аспекти дослідження наукового дискурсу, його найважливіші категорії (адресантність, інтертекстуальність, інтердискурсивність, аргументування) і жанрову стратифікацію розглядуваного дискурсу.

Четвертий розділ охоплює питання репрезентації елітарної мовної особистості вченого-лінгвіста на вербально-семантичному та лінгвокогнітивному ярусах, де для його аналізу залучено одиниці різних мовних рівнів (лексико-семантичного, фразеологічного, синтаксичного). У цьому розділі розглянуто метафорику, епітетику, емоційно-оцінні висловлювання, засоби ускладнення (дискурсивні слова, вставлені конструкції), що дає автору змогу сформулювати логічний і багатовимірний алгоритм дослідження відповідних виявів елітарної мовної особистості вченого-мовознавця.

У п'ятому розділі, що має назву «Стратегії й тактики елітарної особистості вченого-лінгвіста в просторі наукового дискурсу», досліджено прагматичний рівень, що передбачає вивчення комплексу використовуваних українською елітарною мовною особистістю комунікативних стратегій і тактик, вербалізованих за допомогою різних засобів. Виокремлено стратегії аргументації, самопрезентації, критики, хеджування, а також соціативно-інфлюктивну, мовно-патріотичну й естетичну стратегії, схарактеризовано їхні тактики, виявлено лексичні та граматичні маркери. Здійснений автором аналіз спирається на комплекс здобутків у царині лінгвістичної персонології та суміжних галузей науки, серед яких – психолінгвістика, комунікативна й сугестивна лінгвістика тощо. На нашу думку, у цьому ж розділі логічно було б детальніше розглянути також відповідні стратегії й тактики невербальної поведінки, оскільки невербальна акцентуація характерних мовленнєвих виявів максимально увиразнює та формує загальний поведінковий комплекс, визначає його емоційно-оцінні доміанти, виявляє індивідуальні інваріанти репрезентативної специфіки. Крім того, бажано було би більше уваги приділити засобам коректного впливу виокремлених маркерів елітарної мовної особистості (наприклад, нам імпонує авторське трактування й пояснення нейролінгвістичних предикатів, виявлення універсальних квантифікаторів, неспецифічної лексики), що сприяло б увиразненню отриманих результатів.

Висновки є логічними, цілком узагальнюють виконаний аналіз та окреслюють перспективи подальшого дослідження проблеми. Повноту й глибину рецензованої праці забезпечує використання українських і зарубіжних наукових джерел, що увиразнює також наукову обізнаність шанованого автора.

Монографія А. Романченко є працею, у якій в українській лінгвістиці вперше комплексно досліджено елітарну мовну особистість на матеріалі різних жанрів писемної й усної

форм наукового дискурсу відомих українських учених, визначено специфіку мовностилістичної репрезентації елітарної особистості вченого-лінгвіста, виявлено й схарактеризовано комунікативні стратегії та тактики, реалізовані елітарною мовною особистістю в процесі наукової творчості. Автор переконливо доводить, що доміантною рисою елітарних мовних особистостей є україноцентричний світогляд. Пропонована праця сприятиме осмисленню проблем комунікативної специфіки представників наукової еліти, стане в нагоді в процесі як розбудови вітчизняної лінгвістичної науки (зокрема, дискурсології, лінгвоперсонології), так і поглиблення теорії та практики слов'янського й загального мовознавства.

Наведене виявляє теоретичну й практичну значущість монографічного дослідження, здійсненого на значному фактичному матеріалі, що, на нашу думку, увиразнює його наукову вагу та перспективність для подальшого розвитку українського мовознавства.

Рецензована монографія, позначена фундаментальністю й оригінальним баченням широкого кола проблем сучасного українського наукового дискурсу в його проекції на комунікативну специфіку елітарної мовної особистості вченого, може слугувати зразком аналізу носіїв високої мовленнєвої культури, які репрезентують також інші види діяльності. Робота має беззаперечну теоретичну й практичну цінність, містить фундаментальні висновки, що визначає наукову релевантність монографічного дослідження А. Романченко «Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти», яке стане в нагоді в процесі розбудови класичних і новітніх напрямів лінгвістичної науки (комунікативної й сугестивної лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, дискурсології, теорії мовної комунікації), а також у поглибленні відповідних положень інших гуманітарних галузей (психології, соціології, культурології, філософії).